

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Дипломна робота з соціальної роботи
(освітньо-кваліфікаційний рівень
«Магістр»)

студента 7 курсу 70 групи

галузі знань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

231 Соціальна робота

Панчука Артема Федоровича

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент **Коляденко С.М.**

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент, доктор наук в галузі соціології, професор МКА, директор Житомирського інституту МНУП

Семенюк Т.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	8
1.1. Основні підходи до поняття «соціальний захист».....	8
1.2. Особливості складових систем соціального захисту.....	12
1.3. Організаційна структура соціального захисту.....	19
Висновок до 1 розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. СТВОРЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	23
2.1. Аналіз історіографії та джерельної бази дослідження соціального захисту військовослужбовців.....	23
2.2. Нормативно-правова база соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України.....	30
Висновки до 2 розділу.....	35
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	37
3.1. Розвиток соціального захисту військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України.....	37
3.2. Система соціального захисту військовослужбовців збройних сил України у період військових дій на Сході України.....	41
Висновки до 3 розділу.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається нагальною потребою надання державою військовослужбовцям відповідних гарантій, які певним чином мають відшкодувати додаткові навантаження, пов'язані з особливостями виконання обов'язків військової служби, що часто супроводжується ризиком для життя й здоров'я.

Конституція України твердить, що держава забезпечує соціальний захист громадян та членів їх сімей, які перебувають на військовій службі в збройних силах. Процес правотворчої діяльності щодо нормативного регулювання соціального забезпечення військовослужбовців обов'язково має враховувати роботу попередників. Тому вивчення історичного досвіду створення та розвитку системи соціального захисту військовослужбовців сприяє визначенню позитивних та негативних чинників у діяльності держави щодо соціального забезпечення військовослужбовців. Аналіз створення та розвитку нормативно-правової бази соціального захисту військовослужбовців дозволяє визначити тенденції його подальшого розвитку. При цьому можна встановити закономірності, які об'єктивно проявляються під час розроблення нових правових документів щодо забезпечення соціальної сфери.

Існування будь-якої держави нерозривно пов'язане з розвитком її державних інститутів, ефективне функціонування яких залежить від належного забезпечення з боку держави. Одним із важливих та необхідних у сучасних умовах державних інститутів є Збройні сили. Проблема всебічного забезпечення війська виникла разом із його появою. Поряд із безпосередніми витратами коштів на щоденні потреби збройних сил, завжди була потреба надання воїнам належної допомоги, пільг, компенсацій за особливі умови життя і служби.

У різні історичні періоди допомоги та пільги військовослужбовцям були різними: від разових матеріальних заохочень і передачі у власність майна та землі до надання певних привілеїв. До початку ХХ ст. ця практика зберігалася фактично в усіх державах світу. Початок ХХ ст. ознаменував новий етап у розвитку людської цивілізації, що викликало прискорення демократичних

процесів у багатьох країнах. Саме це вимагало законодавчого закріплення пільг, матеріальної допомоги та компенсацій людям, які виконували специфічну роботу (військову службу).

Сьогодні Збройні Сили України цілодобово, у вихідні і будні, несуть бойову службу, захищаючи мир і спокій громадян від зовнішнього агресора на сході нашої держави. На порядку денному в усього світу зараз дуже гостро стоїть питання відсічі збройної агресії та боротьба з тероризмом. Ми кожен день все краще і краще починаємо усвідомлювати, що сильна армія – запорука благополуччя і щасливого життя громадян.

У ст. 17 Конституції України проголошується, що держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, та членів їх сімей.

Соціальний захист військовослужбовців має бути не тільки задекларованим відповідними законодавчими актами; його положення повинні чітко реалізовуватись у структурі механізмів державного управління та в забезпеченні відповідними видатками з державного бюджету з метою реального фінансування певних соціальних гарантій.

Актуальність теми визначається тим, що питання стану боєздатності армії завжди привертало значну увагу суспільства. Особливої гостроти сьогодні набуло соціальне забезпечення військовослужбовців, що обумовлено багатьма чинниками. Зокрема, внаслідок дефіциту державного бюджету, економічної кризи в Україні та світі призупинено на невизначений термін виконання державою основних соціальних гарантій та виплату відповідної компенсації військовослужбовцям, у зв'язку з чим проблеми соціального блоку збройних сил не тільки не вирішуються, але й поглиблюються.

На сьогоднішній день стає зрозумілим, що Україна переживає чи не найтривожніші часи в новітній історії, що обумовлює цілу низку проблем у соціальному житті країни. Невизначеність перспектив майбутнього життя, зміна стереотипів життєдіяльності, дефіцит сприятливого соціального середовища для соціалізації особистості, все це є результатом нинішньої кризової ситуації в Україні. Визначені проблеми не можуть бути вирішені без

системного втручання соціальних працівників, реалізація професійної діяльності яких направлена на сферу допомоги людям в означених процесах соціального життя. Діяльність соціального працівника орієнтується на створення та підтримання сприятливих умов соціальної адаптації та соціалізації особистості.

Таким чином, сутність наукового завдання дипломної роботи полягає в дослідженні становлення та розвитку системи соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України, виявленні тенденцій забезпечення ефективності правотворчої діяльності у військовій соціальній сфері та встановленні закономірностей її формування.

Об'єкт дослідження – соціальний захист військовослужбовців.

Предмет дослідження – система соціального захисту військовослужбовців збройних сил України.

Мета дослідження – здійснити аналіз системи соціального захисту військовослужбовців збройних сил України.

Завдання дослідження:

1. Прослідкувати історіографію та джерельну базу дослідження соціального захисту військовослужбовців.

2. Вивчити нормативно-правову базу соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України.

3. Проаналізувати систему соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України.

Методи дослідження. Серед методів дослідження важлива роль належала історичному і логічному методам. Історичні події й факти розглядалися у хронологічній послідовності та з урахуванням всіх етапів розвитку системи соціального захисту військовослужбовців. Результатом використання історичного методу став науковий опис подій у їх взаємозв'язку. Логічний метод дозволив об'єднати й узагальнити виявлені та описані історичні факти, визначити тенденції та пояснити явища й процеси, передбачити хід їх розвитку, зробити відповідні висновки, а також розробити конкретні рекомендації щодо подальшої роботи з удосконалення у

майбутньому системи соціального захисту військовослужбовців.

Поряд з вищезазначеними методами широко використовувалися й такі методи, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняльний і статистичний. Метою аналізу було розроблення відповідних оцінок, визначення чинників, особливостей тощо. Використання синтезу забезпечило умовне виділення цілого на основі виявлених найважливіших зв'язків, закономірностей побудови і функціонування предмету дослідження. Методи індукції і дедукції сприяли всебічному дослідженню та формулюванню практичних рекомендацій. При дослідженні також були використані порівняльний і статистичний методи. Перший з них застосовувався як до кількісних, так і якісних показників та дозволив встановити тотожності або відмінності історичних процесів. Статистичний метод дозволив встановити конкретні історичні факти, які були виражені кількісними показниками.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що його результати, фактичний матеріал, висновки та практичні рекомендації можуть бути використаними:

- при подальшому удосконаленні нормативно-правової бази щодо забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців Збройних Сил України;

- у процесі виконання заходів розвитку соціальної сфери збройних Сил України;

- у вищих військових навчальних закладах при вивченні дисциплін військової історії та військового права, для написання науково-історичних праць, підручників, розроблення навчальних і методичних матеріалів із воєнної історії, загальної історії України, при організації навчально-виховного процесу з особовим складом у військах та при викладанні курсу військової підготовки студентам цивільних вищих навчальних закладів предметів гуманітарного циклу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз системи соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України, ми дійшли наступних висновків:

Отже, соціальний захист – це багаторівнева система економічних, соціальних та правових відносин по управлінню соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя. Система соціального захисту об'єднує наступні елементи: соціальне забезпечення, соціальну допомогу окремим категоріям населення, соціальне страхування. Соціальне страхування виступає системою формування доходів соціального захисту населення, а соціальне забезпечення – системою здійснення виплат. Вважаємо за доцільне в системі соціального захисту виокремити державну та недержавну складові.

Зауважимо, що кінцевою метою соціального захисту є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової належності можливості вільно розвиватися, реалізувати свої здібності. Інша мета – підтримання стабільності в суспільстві, тобто попередження виникнення соціальної напруги, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю. Також варто зазначити, що слід розглядати поняття соціального добробуту громадян як мету соціального захисту населення. Очевидно, що в людському суспільстві поняття добробуту є відносним.

На нашу думку, соціальний захист населення доцільно розглядати як систему економічних, соціальних та правових відносин з управління соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя. Під системою у даному випадку розуміється цілеспрямований комплекс взаємопов'язаних елементів та взаємозв'язків між ними.

В основі діяльності органів державного і військового управління знаходяться відповідні закони України, підзаконні акти та інші нормативно-правові документи, які регламентують виконання соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Основною умовою вирішення проблем соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей є відповідність визначеної соціальної допомоги, пільг, компенсацій тощо рівню економічного розвитку держави.

Не зважаючи на те, що за останні роки, було внесено та доповнено багато змін, що безпосередньо стосуються соціальної політики у Збройних силах України, проте все ще залишається багато питань в цьому напрямі. Тому ми вважаємо, що в майбутньому пріоритетними повинні стати наступні кроки:

- створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня військовослужбовців, працівників ЗС України та членів їхніх сімей;
- сприяння зростанню престижу військової служби, пріоритетності та конкурентоспроможності військової професії у контексті запланованого переходу до професійної армії;
- прогнозування, попередження та зниження інтенсивності соціальних конфліктів у військовій сфері;
- надання адресної допомоги малозабезпеченим сім'ям;
- всебічний розвиток освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я вищезазначених категорій.

Щодо принципів соціальної політики у Збройних силах України, то вони повинні бути такими:

- законність і дотримання прав людини;
- комплексність і системність використання широкого спектра прийомів та засобів;
- відкритість і доступність соціальних послуг для усіх;
- забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю органів, відповідальних за проведення соціальної політики у Збройних силах України;
- створення належних житлово-побутових умов, сприяння отриманню дітьми військовослужбовців освіти та бажаної професії у військових та інших навчальних закладах;
- захист прав військовослужбовців, працівників Збройних сил України та осіб, звільнених із військової служби у зв'язку із скороченням Збройних сил України, створення умов для оволодіння ними цивільними професіями або для

перекваліфікації та ін.

Зміст, принципи та напрями соціальної політики у Збройних силах України повинні бути спрямовані на всебічне задоволення соціальних потреб військовослужбовців та членів їхніх сімей, працівників Збройних сил України, ветеранів військової служби, особливо зважаючи на теперішній час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрюшин О. Часу на експерименти з вихованням в армії не залишається // Народна армія. – 2003. – 14 жовтня.
2. Болотіна Н. Б. Соціальні права людини та їх державне забезпечення: сучасні тенденції розвитку / Н. Б. Болотіна // Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення. – К.: МП Леся. – 2003. – С. 14–28.
3. Веб.сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/ printable_ar\) ticle/116206](http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/116206).
4. Глобализация и экономическое развитие: национальный аспект / Ю.В. Макогон, В.В. Дергачева, Е.А. Пашко, П.А. Фильянов. — Донецк: Донецкий нац. Ун-т, Донецкий госуд. Ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского, 2006. — 259 с.
5. Гогоц Т. Соціальне забезпечення житлом / Т.Гогоц // Підприємцтво, господарство і право. — 2002. — №1 2. — С. 51—53.
6. Головаха Є. Динаміка соціального самопочуття населення України: 1995—2006 / Є. Головаха // Українське суспільство 1992—2006: соціологічний моніторинг; за ред. В.Ворони, М.Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. — С. 201-209.
7. Гончаров А. Поняття соціального захисту / А. Гончаров // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 126–130.
8. Деріга В. В. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: політологічний аналіз / В. В. Деріга, М. О. Багмет // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв: Вид-во «Український центр політичного менеджменту», 2009. – Вип. 17. – С. 250–258.
9. Держава і соціальний захист військовослужбовців: права і гарантії // Народна армія. – 1998. – 1 квітня.
10. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006—2011 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

11. Дідківська Л.І. Соціальний захист населення в Україні / Л.І. Дідківська. – К.: Знання-Прес, 2008. – 214 с.
12. Довідник з питань соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ветеранів Великої Вітчизняної війни, військової служби і військових пенсіонерів та інших громадян похилого віку в Україні / Під. ред. Генерал-полковника В.І. Собкова. – К., 2006. – 540 с.
13. Закон України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей від 20.12.1991 р., №2011. – XII // Законодавство України з питань військової сфери. Збірник законів та ін. нормативно-правових актів. – К.: Азимут-Україна. 2003. – 1008с.
14. Іванова О. Л. Соціальна політика : теоретичні аспекти /О. Іванова. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.
15. Кірнос І.О. Реформування соціальних економік: новий баланс прав та обов'язків особистості і суспільства / І.О. Кірнос // Економіка та соціальна сфера: деякі питання взаємозв'язків: зб. наук. праць. — Вип. 209. — Донецьк: Донецький держ. ун)т управління, 2011. — С.162—177.
16. Кірнос І.О. Реформування соціальної політики держави: виклики та напрями / І.О. Кірнос // Регіональний розвиток — основа розбудови української держави. — Секція 2. Ефективне державне управління: державотворення та регіональна влада: наук.)практ. конф., 4-5 квітня, 2012 р., м. Донецьк. — Донецьк: Донецький держ. Ун-т управління, 2012. — С. 171—174.
17. Конституція Ккраїни: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України, 28 черв. 19996 р: із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004р. № 2222-IV. – К.: Скіф, 2008. – 44с.
18. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Міністерство юстиції України, 2010. – 124 с.
19. Концепція соціальної політики у Збройних силах України // Армія України. – 2001. – 26 травня.

20. Корольов С. С. Реформування Збройних Сил України: актуальні питання соціального захисту військовослужбовців служби за контрактом // Війни ХХІ століття і оборонна політика держави: Збірник матеріалів науково-практичної конференції. – К.: НАОУ, 2006. – Т. 2. – С. 215–223.
21. Корольов С.С. Проблеми соціального захисту населення та його стан серед військовослужбовців на початковому етапі реформування Збройних Сил України // Вісник Київського славистичного університету. – 2006. – № 27. – С. 77–83.
22. Корольов С.С. Соціальні гарантії військовослужбовців Збройних Сил України в період їх реформування як проблема правового врегулювання // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2006. – № 2. – С. 189–195.
23. Матюрін І.В. Пропозиції щодо вдосконалення механізмів державного регулювання сфери соціального захисту військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2012. — № 10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nauka.com.ua>
24. Матюрін І.В. Удосконалення державного регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Механізми державного управління економікою України: зб. наук. праць. — Сер. Державне управління. — Т. XIV. — Вип. 249. — Донецьк: Донецький держ. Ун-т управління, 2012. — С. 315—326.
25. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8399/Moskalenko_Sutnist.pdf
26. Мунтіян В. І. Економіка і оборонні витрати. – К.: Варта, 1998. – 464 с.
27. Нові горизонти захисту соціальних прав військовослужбовців // Народна армія. – 2001. – 21 квітня.
28. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне

- страхування: Закон України від 14.01.98 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 378.
29. Попов В., Стукаліна Н. Соціальний захист і основні напрямки його здійснення у військовому середовищі // Армія України. – 1998. – 5 березня.
  30. Посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей на період до 2010 року // Військо України. – 2003. – № 7.
  31. Про невідкладні заходи з подолання бідності: Указ Президента України від 26.02.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/274/2010>.
  32. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.03 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 1458.
  33. Сасько О. Держава і соціальний захист військовослужбовців // Армія України. – 1999. – 20 травня.
  34. Скуратівський В.А. Соціальна політика як суспільний феномен і вид практичної діяльності//Вісн. УАДУ.- 1997.-№ 1.-С. 130-147.
  35. Собков В. Соціальний захист військовослужбовців – пріоритетний напрям діяльності держави // Народна армія. – 1999. – 20 грудня.
  36. Стукаліна Н. Соціальний захист громадян, які перебувають на службі в Збройних силах України // Армія України. – 1999. – 11 березня.
  37. Ткачук Р. Соціальний захист – пріоритетний напрям державної політики // Народна армія. – 1999. – 15 травня.
  38. Халецька А.А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: монографія / А.А. Халецька. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 430 с.
  39. Шевчук П. Соціальна політика. - Львів: Світ, 2003. - 400 с.